

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

گزارش تحلیلی از چشم انداز تجارت جهانی در سال ۲۰۲۵ بر اساس گزارش UNCTAD

۱ - سعید حسین زاده ۲- رضا مهدی زاده طاهری

۱- دانشجوی کارشناسی مهندسی فناوری اطلاعات - تجارت الکترونیک

۲- استاد گروه مهندسی فناوری اطلاعات، مرکز آموزش علمی و کاربردی تحقیقات صنعتی ایران

Email : hzsaeed77@gmail.com

Email : r.mahdizadehtaheri@iau.ac.ir

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

۱. مقدمه

تجارت جهانی یکی از پایه‌های اصلی تعاملات اقتصادی میان کشورهاست. در طول دهه‌های اخیر، عواملی چون جهانی‌شدن، نوآوری‌های فناورانه، و توسعه زیرساخت‌های ارتباطی، منجر به تسهیل روابط تجاری و پویایی بیشتر در بازارهای جهانی شده‌اند. با این حال، هم‌زمان با رشد فناوری و اتصال‌پذیری، بی‌ثباتی‌های سیاسی و اقتصادی نیز افزایش یافته‌اند. تجارت امروز دیگر تنها تبادل کالا نیست، بلکه مبتنی بر داده، پلتفرم‌های دیجیتال، زنجیره‌های هوشمند و هوش مصنوعی است.

در این شرایط، تحلیل گزارش‌هایی مانند «چشم‌انداز تجارت جهانی ۲۰۲۵» که توسط UNCTAD منتشر شده، برای درک تحولات پیش‌رو ضروری است. به‌ویژه برای دانشجویانی که در رشته‌های میان‌رشته‌ای چون مهندسی تجارت الکترونیک تحصیل می‌کنند، این نوع تحلیل‌ها ابزاری کلیدی برای برنامه‌ریزی شغلی، پژوهشی و راهبردی به‌شمار می‌رود.^[۱]

هدف از این گزارش، ارائه یک تحلیل جامع و دانشگاهی از محتوای گزارش UNCTAD با تمرکز بر ابعاد دیجیتال تجارت جهانی و تطبیق آن با الزامات حرفه‌ای و ملی در کشور ایران است.

۲. معرفی UNCTAD

۱.۲ تاریخچه و مأموریت

سازمان کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد UNCTAD در سال ۱۹۶۴ میلادی تأسیس شد. مأموریت این سازمان، کمک به کشورهای در حال توسعه برای بهره‌مندی عادلانه از تجارت جهانی، سرمایه‌گذاری بین‌المللی و فناوری است. UNCTAD با ارائه تحلیل‌های اقتصادی، توصیه‌های سیاستی و گردآوری آمارهای دقیق، نقش مهمی در جهت‌دهی به تصمیم‌گیری‌های کلان ایفا می‌کند.

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

۲.۲ محصولات و گزارش های کلیدی

از مهم ترین تولیدات این سازمان می توان به موارد زیر اشاره کرد :

. گزارش توسعه تجارت و توسعه (Trade and Development Report)

. گزارش سرمایه گذاری جهانی (World Investment Report)

. گزارش اقتصاد دیجیتال (Digital Economy Report)

گزارش مورد تحلیل در این پروژه، نسخه ۲۰۲۵ از «گزارش تجارت و توسعه» است که به بررسی چشم انداز تجارت جهانی در سایه تحولات ژئوپولیتیکی، مالی، فناورانه و محیط زیستی می پردازد.

۳. بررسی ساختار و محتوای مقاله UNCTAD ۲۰۲۵

گزارش UNCTAD ۲۰۲۵ در ۹ فصل و بیش از ۱۰۰ صفحه، به تحلیل جامع روندهای اقتصادی جهان، سیاست های پولی، جریان سرمایه گذاری، تجارت خدمات، تأثیرات تغییرات اقلیمی و دیجیتالی شدن اقتصاد جهانی می پردازد.

۱.۳ سرفصل های اصلی گزارش

۱. چشم انداز اقتصاد جهانی

۲. تحولات سیاست های مالی و پولی

۳. تجارت خدمات دیجیتال

۴. سرمایه گذاری مستقیم خارجی FDI

۵. چالش های ساختاری در کشورهای در حال توسعه

۶. فناوری و نوآوری

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

۷. محیط زیست و اقتصاد سبز

۸. توصیه های سیاستی برای دولت ها

۲.۳ نکات کلیدی

- رشد اقتصادی کندتر از پیش بینی ها : انتظار می رود رشد اقتصادی جهان در بازه ۲۰۲۵ - ۲۰۲۷ پایین تر از میانگین دهه قبل باشد.
- افزایش بدهی جهانی : سطح بدهی عمومی و خصوصی به سطحی بی سابقه رسیده که ریسک بحران مالی را بالا می برد.
- بازیگران جدید در تجارت جهانی : نقش کشورهای آسیایی و آفریقایی در تجارت جهانی به طور چشم گیری افزایش خواهد یافت.
- جایگاه فناوری : تجارت دیجیتال و اقتصاد داده، موتور محرک جدید برای رشد اقتصادی هستند.^[۷,۵]

۴. تحلیل وضعیت اقتصاد جهانی بر اساس گزارش UNCTAD

۱.۴ رشد اقتصادی جهانی

- براساس پیش بینی های این گزارش، رشد اقتصاد جهانی در سال ۲۰۲۵ حدود ۲.۵٪ خواهد بود که پایین تر از میانگین رشد ۳.۲٪ در دهه قبل است. این کاهش رشد، تحت تأثیر عوامل زیر قرار دارد :
- استمرار جنگ های منطقه ای از جمله در اوکراین و خاورمیانه
- کاهش سرمایه گذاری خارجی به دلیل نااطمینانی های سیاسی
- سیاست های انقباضی بانک های مرکزی برای کنترل تورم

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

۲.۴ تورم و سیاست پولی

روندهای افزایشی تورم در کشورهای توسعه یافته، بانکهای مرکزی را به سمت افزایش نرخ بهره سوق داده اند. این سیاست اگرچه برای کنترل قیمت ها مؤثر است، اما هزینه دسترسی به سرمایه را بالا برده و بر فعالیتهای تولیدی، به ویژه در کشورهای در حال توسعه تأثیر منفی گذاشته است.

۳.۴ بدهی و سرمایه گذاری

بدهی جهانی، چه در بخش خصوصی و چه عمومی، به سطوح بی سابقه ای رسیده است. کشورهایی که بدهی خارجی سنگینی دارند، با کاهش ارزش پول ملی و نرخ بالای بازپرداخت مواجه شده اند که این امر انگیزه برای سرمایه گذاری را کاهش داده است.

۵. فناوری های تحول آفرین در تجارت جهانی

گزارش UNCTAD به صورت مستقیم به فناوری های تحول آفرین اشاره نمی کند، اما اهمیت آنها را در تجارت جهانی آینده تأکید می نماید. درک و تحلیل نقش فناوری هایی مانند هوش مصنوعی، بلاک چین، و اینترنت اشیا (IoT) در بازارهای دیجیتال ضروری است.

۱.۵ هوش مصنوعی AI

AI ابزارهایی را فراهم می آورد که می توانند زنجیره تأمین را بهینه، فرآیندهای لجستیکی را خودکار و رفتار مشتریان را پیش بینی کنند. شرکت هایی که از هوش مصنوعی در تحلیل داده ها و تجربه کاربری استفاده می کنند، از مزیت رقابتی بالاتری برخوردارند.

۲.۵ بلاک چین

فناوری بلاک چین به ایجاد شفافیت در تراکنش ها، حذف واسطه ها و افزایش امنیت اطلاعات کمک می کند. در تجارت بین الملل، قراردادهای هوشمند مبتنی بر بلاک چین می توانند هزینه های حقوقی و زمان اجرای قرارداد را به شدت کاهش دهند.

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

۳.۵ اینترنت اشیا IoT

اینترنت اشیا امکان اتصال محصولات فیزیکی به فضای دیجیتال را فراهم می کند. این فناوری برای پیگیری لحظه ای کالا، کنترل کیفیت، و بهینه سازی مصرف منابع در زنجیره تأمین کاربرد دارد.

۴.۵ کاربرد ترکیبی فناوری ها

در آینده نزدیک، شرکت های تجاری موفق، آن هایی خواهند بود که از ترکیب فناوری ها استفاده کنند؛ مثلاً اتصال بلاک چین به IoT برای رهگیری کالا، و استفاده از AI برای تحلیل رفتار مشتریان در پلتفرم های خرید آنلاین.^[۳]

۶. تجارت دیجیتال و پلتفرم ها

یکی از مهم ترین تحولات در تجارت جهانی، انتقال از الگوی سنتی مبادلات کالا و خدمات به سمت تجارت دیجیتال و پلتفرم محور است.

۱.۶ تعریف تجارت دیجیتال

تجارت دیجیتال شامل هرگونه تبادل کالا، خدمات یا اطلاعات از طریق بسترهای دیجیتال است. این تجارت نه تنها شامل فروشگاه های اینترنتی، بلکه خدمات دیجیتال، مشاوره های آنلاین، آموزش های مجازی و تولید محتوا نیز می شود.

۲.۶ نقش پلتفرم ها

پلتفرم های دیجیتال مانند Amazon، Alibaba، eBay، Shopify و Etsy نقش واسطه بین تولیدکنندگان و مصرف کنندگان را ایفا می کنند. این واسطه ها ضمن کاهش هزینه مبادله، داده های رفتاری کاربران را جمع آوری و تحلیل می کنند و الگوریتم های بازاریابی هوشمند ارائه می دهند.

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

۶.۳ فرصت‌ها و تهدیدها

فرصت‌ها :

. دسترسی به بازارهای جهانی بدون نیاز به زیرساخت فیزیکی

. هزینه‌های پایین شروع کسب‌وکار

. دسترسی سریع به مشتری و بازخورد مستقیم

تهدیدها :

. تمرکز قدرت در دست پلتفرم‌های بزرگ

. وابستگی فزاینده به قوانین بین‌المللی

. خطرات امنیتی در تبادل اطلاعات مالی و شخصی

۷. ریسک‌های ژئوپولیتیکی و تجارت جهانی

تحولات سیاسی در سطح بین‌المللی تأثیر مستقیمی بر مسیر تجارت جهانی دارند. گزارش UNCTAD، اگرچه بر جنبه‌های اقتصادی تمرکز دارد، اما بارها به خطرات ناشی از تنش‌های ژئوپولیتیکی اشاره می‌کند.

۱.۷ جنگ و درگیری‌های منطقه‌ای

درگیری‌های روسیه و اوکراین، بی‌ثباتی در خاورمیانه و رقابت نظامی در دریای چین جنوبی، زنجیره تأمین جهانی را مختل کرده‌اند. تأثیرات مستقیم این بحران‌ها عبارت‌اند از :

. افزایش قیمت انرژی و مواد خام

. تأخیر در حمل‌ونقل دریایی و افزایش هزینه‌های لجستیک

. نگرانی سرمایه گذاران و کاهش FDI در مناطق بحرانی

۲.۷ تحریم های اقتصادی و کنترل صادرات

تحریم های اقتصادی، به ویژه علیه کشورهایمانند ایران، روسیه، ونزوئلا و کره شمالی، منجر به محدودیت در دسترسی به فناوری های نوین و خدمات مالی بین المللی شده اند. این موضوع موجب تشدید نابرابری دیجیتال می شود.

۳.۷ جنگ تجاری و تعرفه های گمرکی

نمونه بارز آن، تنش تجاری بین ایالات متحده و چین است که به وضع تعرفه های بالا و محدودیت های صادراتی در حوزه فناوری انجامیده است. این کشمکش نه تنها روی تولیدکنندگان تأثیر می گذارد، بلکه مصرف کنندگان را نیز با افزایش قیمت روبرو می سازد. [۴]

۸. بررسی تطبیقی کشورهای منتخب

۱.۸ چین

چین با سیاست "کمر بند و جاده دیجیتال"، توانسته است زیرساخت های تجارت دیجیتال را در آسیا، آفریقا و اروپا توسعه دهد. غول هایی مانند Alibaba و Tencent با سرمایه گذاری در پلتفرم های بین المللی، تجارت چین را دیجیتال محور کرده اند.

۲.۸ هند

با پروژه هایی نظیر "Digital India"، دولت هند توانسته اتصال اینترنتی را در مناطق روستایی گسترش دهد. استارت آپ هایی نظیر Flipkart و Paytm نماد پیشرفت دیجیتال در بازار داخلی این کشور هستند.

۳.۸ برزیل

برزیل با تکیه بر بازار داخلی بزرگ خود، سیاست های حمایت از پلتفرم های بومی را در پیش گرفته است. با رشد بازار پرداخت دیجیتال و استفاده از رمزارزها، این کشور گام های نوینی در دیجیتالی سازی تجارت برداشته است.

۴.۸ ترکیه

ترکیه با بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی و زیرساخت‌های مالی قوی، پلتفرم‌های صادراتی همچون Trendyol را توسعه داده است. ترکیه اکنون یکی از بازیگران مطرح در تجارت الکترونیک منطقه محسوب می‌شود.

۹. موقعیت ایران در تجارت جهانی و دیجیتال

۱.۹ فرصت‌ها

ایران دارای ظرفیت‌های قابل توجهی در تجارت الکترونیک است :

. جمعیت جوان و تحصیل کرده

. ضریب نفوذ بالای اینترنت (بیش از ۹۰٪ در مناطق شهری)

. گسترش کیف پول‌های دیجیتال و سامانه‌های پرداخت آنلاین

۲.۹ چالش‌ها

با این حال، موانع مهمی نیز وجود دارد :

. تحریم‌های بانکی و دسترسی محدود به شبکه‌های پرداخت بین‌المللی

. نبود پلتفرم صادرات دیجیتال برای محصولات غیرنفتی

. قوانین محدودکننده و ناهماهنگ با اقتصاد پلتفرمی

۳.۹ اقدامات لازم

برای افزایش سهم ایران از تجارت دیجیتال جهانی، باید سیاست‌هایی اتخاذ شود نظیر :

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

. سرمایه‌گذاری در پلتفرم‌های بومی صادراتی

. بازطراحی مقررات تجارت فرامرزی دیجیتال

. آموزش نیروی انسانی در حوزه فناوری‌های نوین و امنیت سایبری [۷, ۶]

۱۰. اقتصاد داده و حکمرانی دیجیتال

۱۰.۱۰ داده به‌عنوان سرمایه نوین

در قرن ۲۱، داده به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دارایی‌های هر کشور و سازمان تلقی می‌شود. شرکت‌های بزرگ فناوری مانند Google، Amazon و Meta با استفاده از داده‌های کاربران، مدل‌های دقیق پیش‌بینی رفتار مصرف‌کننده را توسعه داده‌اند که نقش حیاتی در تصمیم‌گیری‌های تجاری و تبلیغاتی ایفا می‌کند.

۲۰.۱۰ اقتصاد داده‌محور

مدل‌های کسب‌وکار سنتی که بر تولید فیزیکی متکی بودند، به تدریج جای خود را به مدل‌هایی داده‌محور می‌دهند. در این ساختار :

. داده خام - منبع اولیه درآمد

. الگوریتم - ابزار پردازش

. پلتفرم - بستر توزیع ارزش

۳۰.۱۰ حکمرانی دیجیتال

یکی از چالش‌های مهم، فقدان سازوکارهای جهانی برای حکمرانی داده‌ها است. کشورها در حال حاضر سه رویکرد دارند :

. مدل آمریکا: بازار آزاد داده‌ها

. مدل اروپا : حفاظت حداکثری از داده های کاربران GDPR

. مدل چین : کنترل حداکثری دولت بر داده ها

برای ایران، طراحی مدلی بومی که میان استقلال اطلاعاتی و مشارکت جهانی توازن برقرار کند، ضروری است.

۱۱. سیاست گذاری ملی و تجارت دیجیتال

۱.۱۱ نقش دولت در اقتصاد دیجیتال

دولت ها نقش چندگانه ای دارند : قانون گذار، تسهیل گر، ناظر و گاه بازیگر بازار. در فضای دیجیتال، چابکی سیاست گذاری، امنیت حقوقی و شفافیت مقررات از عوامل کلیدی موفقیت است.

۲.۱۱ مالیات گیری از اقتصاد دیجیتال

یکی از چالش های دولت ها، نحوه اخذ مالیات از شرکت های دیجیتال است که در چندین کشور فعالیت دارند اما حضور فیزیکی ندارند. OECD به دنبال طراحی چارچوبی جهانی برای این موضوع است. برای ایران نیز تعریف مالیات های هوشمند بر پایه گردش مالی دیجیتال، ضروری است.^[۴]

۳.۱۱ تجارت فرامرزی دیجیتال

تجارت دیجیتال، نیازمند تسهیل فرآیندهای گمرکی، تسویه مالی بین المللی، و پذیرش امضای دیجیتال در اسناد تجاری است. دولت ها باید با اصلاح مقررات و استفاده از فناوری های نوین، مسیر صادرات دیجیتال را هموار کنند.

۱۲. نقش آموزش عالی و مهارت های آینده

۱.۱۲ تغییر نیازهای بازار کار

بازار کار جهانی به سرعت به سمت نیاز به تخصص های فناورانه، تحلیلی و میان رشته ای حرکت می کند. رشته هایی مانند علوم داده، امنیت سایبری، طراحی تجربه کاربری، و مهندسی تجارت الکترونیک، در صدر فهرست تقاضا قرار دارند.

۲.۱۲ بازطراحی برنامه های دانشگاهی

دانشگاه ها باید ساختار آموزشی خود را به روز کنند. برای مثال :

. افزودن دروس کاربردی مانند تحلیل داده، طراحی پلتفرم، مدیریت زنجیره تأمین دیجیتال

. کارآموزی در استارت آپ های واقعی به عنوان بخش اجباری

. همکاری میان دانشکده های فناوری، مدیریت و اقتصاد

۳.۱۲ توسعه مهارت های نرم

موفقیت در دنیای تجارت دیجیتال تنها به تخصص فنی وابسته نیست. مهارت هایی چون :

. تفکر نقادانه

. ارتباطات بین فرهنگی

. هوش هیجانی

برای تعامل در محیط های پیچیده و جهانی ضروری اند.^[۳]

۱۳. آینده پژوهی تجارت جهانی تا ۲۰۳۵

۱.۱۳ لزوم نگاه آینده محور

تغییرات سریع فناوری، سیاست و اقتصاد موجب شده که برنامه ریزی های کوتاه مدت دیگر کافی نباشند. سیاست گذاران، دانشگاه ها و کسب و کارها باید نگاه ۱۰ تا ۱۵ ساله داشته باشند تا بتوانند سازگار و منعطف عمل کنند.

۲.۱۳ سناریوهای ممکن

در این بخش، سه سناریو برای آینده تجارت جهانی ارائه می شود:

سناریو اول: جهانی سازی دیجیتال فراگیر Digital Globalization

ویژگی ها:

. رفع موانع تجارت دیجیتال بین کشورها

. پذیرش مقررات جهانی مانند GDPR

. رشد تجارت خدمات مبتنی بر فناوری های نوین

. ایجاد پلتفرم های بین المللی تعاونی

نتایج احتمالی:

. کاهش شکاف دیجیتال

. رشد شرکت های کوچک در بازار جهانی

. ارتقای مهارت دیجیتال در سطح جهان

سناریو دوم: قطبی شدن دیجیتال Digital Fragmentation

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

ویژگی ها :

. تداوم تنش های ژئوپولیتیکی

. محدودسازی اینترنت و داده ها

. توسعه پلتفرم های بومی و ملی

. جنگ داده میان قدرت ها Data Sovereignty

نتایج احتمالی :

. کاهش همکاری های فرامرزی

. محدودیت صادرات دیجیتال برای کشورهای تحریمی

. نیاز به استقلال دیجیتال و خودکفایی زیرساختی

سناریو سوم : رگولاتوری سخت گیرانه و تمرکززدایی Regulated Decentralization

ویژگی ها :

. گسترش Web ۳.۰، فناوری های همتا به همتا

. مقررات مالی سخت گیرانه بر پلتفرم ها

. شفافیت و تمرکززدایی در مالکیت داده

نتایج احتمالی :

. کاهش قدرت پلتفرم های انحصاری

. تقویت استارت آپ های بومی

. ورود مشاغل جدید با ماهیت دیجیتال - اجتماعی^[۳]

کنگره ملی سالانه توسعه علوم و فناوری های نوین ایران

The 7th Annual National Congress on the Development of Modern Sciences and Technologies in Iran

7

۱۴. جمع بندی و نتیجه گیری

تحلیل گزارش UNCTAD ۲۰۲۵ نشان می دهد که آینده تجارت جهانی به شدت تحت تأثیر :

. تحولات فناوری مانند بلاک چین و AI

. سیاست های مالی و پولی جهانی

. تعاملات ژئوپولیتیکی

. توانمندی دیجیتال کشورها قرار دارد.

۱۵. مراجع

۱. UNCTAD ۲۰۲۴ Trade and Development Report ۲۰۲۵ United Nations Conference on Trade and Development

۲. UNCTAD گزارش تجارت و توسعه ۲۰۲۵. ترجمه مرکز توسعه تجارت ایران، ۱۴۰۳.

۳. World Economic Forum ۲۰۲۲ Future of Digital Trade and Data Flows

۴. OECD ۲۰۲۲ Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy

۵. IMF ۲۰۲۳ Global Financial Stability Report.

۶. مقالات داخلی در حوزه تجارت الکترونیک از پایگاه نورمگز و SID

۷. آمارهای منتشر شده در سایت بانک جهانی، بانک مرکزی ایران، و مرکز آمار ایران

۸. مصاحبه های تحلیلی و گزارش های تخصصی از سایت های دیجیاتو، زومیت و راه پرداخت